

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВИКЛАДАЧІВ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ

Анотація. В даній статті обґрунтована сукупність педагогічних умов, що сприяє ефективному розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю: формування позитивної мотивації до вдосконалення професійно-педагогічної діяльності і саморозвитку; запровадження в навчально-виховний процес професійно-технічних навчальних закладів передового досвіду; застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії у розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін є умовою, що передбачає методичну систему наставництво-тьюторство-коучинг; стажування викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Ключові слова: умови, педагогічні умови, викладач спеціальних дисциплін, мотивація, передовий досвід, інновація, стажування.

Аннотация. В данной статье обоснована совокупность педагогических условий, способствующая эффективному развитию профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин строительного профиля: формирование позитивной мотивации к усовершенствованию профессионально-педагогической деятельности и саморазвития; внедрение в учебно-воспитательный процесс профессионально-технических учебных заведений передового опыта; использование субъект-субъектного взаимодействия в развитии профессиональной культуры преподавателей специальных дисциплин является условием, предусматривающим методическую систему наставничество-тьюторство-коучинг; стажировка преподавателей специальных дисциплин строительного профиля.

Ключевые слова: условия, педагогические условия, преподаватель специальных дисциплин, мотивация, передовой опыт, инновация,

стажировка.

Summary. This article discusses approaches to the definition of the scientists base the concept of "pedagogical conditions, their main characteristics and essence. Justified the proposed set of pedagogical conditions conducive to the effective development of professional culture of teachers of special disciplines of the construction profile. The condition of formation of positive motivation to the improvement of the professional-pedagogical activity and self-development provides an understanding of the needs, motives, interests, and goals of teachers needed to encourage this activity. Introduction in educational process of vocational educational institutions of excellence viewed from the point of introduction of innovative pedagogical and building technologies; depending on the specifics of the innovation is a separate species; determine the forms of implementation of innovative technologies. The use of subject interaction in the development of the professional culture of teachers of special subjects is a condition involving methodical system of mentoring-teaching-coaching; methodical approaches to the implementation of these subsystems, their positive aspects, requirements for the implementation of training in these areas. Special attention is paid to the training of teachers of special disciplines of the construction profile. Factors contributing to effective training of teachers; the stages and content of the conference; methodological approaches to the definition of professional and pedagogical development of teachers of special subjects in the training program.

Key words: environment, pedagogical conditions, teacher of special disciplines, motivation, best practices, innovation, training.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток сучасного суспільства вимагає від викладача нового екогуманітарного мислення й здатності оперативного реагувати на виклики сьогодення. У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення підходів до вдосконалення професійно-педагогічної діяльності викладачів спеціальних дисциплін, формування в них системи педагогічних цінностей, що спрямована на розвиток їх професійної культури. Ефективному розвитку професійної культури викладачів

спеціальних дисциплін будівельного профілю сприяє сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що складають зміст педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень. Педагогічні умови формування і розвитку різних аспектів професійної компетентності розглядали вітчизняні і зарубіжні вчені Р. Гуревич, Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, О. Пехота, Л. Петренко, Ю. Подповетна, І. Соколова, В. Чобітько, Л. Шевчук та ін.; педагогічні умови розвитку педагогічної і професійної культури викладачів досліджували І. Ісаєв, Т. Ісаєва, О. Карпова, Л. Лялікова, Н. Ничкало, Н. Павелко, О. Панова та ін. Однак, недостатня увага приділялась дослідженню педагогічних умов розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Метою статті є визначення сукупності педагогічних умов, спрямованих на розвиток професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю.

Виклад основного матеріалу. Процес розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю в системі методичної роботи в ПТНЗ здійснюється завдяки раціональним педагогічним умовам. У словнику С. Ожегова «умова» розглядається «як обставина, від якої будь-що залежить; вимога, яка висувається до однієї з сторін, що домовляються; усна або письмова угода про щось; правила, які встановлені у відповідній галузі діяльності; обставини, в яких щось здійснюється» [1, с. 62].

Враховуючи те, що у педагогіці будь-яка діяльність розглядається в аспекті формування якостей особистості, сукупність яких забезпечує її ефективний розвиток, то виокремлюються педагогічні умови. Під педагогічними умовами О. Максимова розуміє сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, необхідних для забезпечення ефективного функціонування всіх компонентів освітньої системи, що залежить від мети, завдань, змісту, форм і методів цієї системи [2, с. 288].

Багатоаспектний аналіз педагогічних умов, здійснений Р. Гуревичем,

А. Коломієць, В. Лозовецькою, Л. Ляліковою, Н. Павелко, О. Пановою, Ю. Підповетною, О. Пінаєвою, В. Радкевич, Л. Шевчук та ін., дозволив виокремити найбільш важливі з позиції досліджуваної проблеми. До умов, що сприятимуть розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю ми віднесли: формування позитивної мотивації викладачів спеціальних дисциплін до професійно-педагогічного розвитку; запровадження інноваційного досвіду роботи викладачів ПТНЗ; застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін; стажування викладачів спеціальних дисциплін.

Першою умовою розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю є **формування позитивної мотивації до вдосконалення професійно-педагогічної діяльності і саморозвитку**. Спираючись на дослідження Б. Ананьєва, О. Леонтєва, А. Маслоу, С. Рубінштейна, П. Якобсона та ін., можна стверджувати, що мотивація є однією з фундаментальних проблем психології людини з її активністю до діяльності, яка досліджується в різних аспектах, а тому трактується по-різному. Так, мотив, як потребу досліджував А. Маслоу; мотив задоволення потреб – С. Рубінштейн; мотив, що входить в структуру самої діяльності, досліджував О. Леонтєв. Л. Виготський визначив мотиваційну сферу, яка включає афектну і вольову сфери особистості. Мотивація трактується як властивість, компонент, якість особистості, яка включає в себе всі види спонукань: мотиви, потреби, інтереси, цілі, мотиваційні установки та ін. [3, с. 45]. Таким чином, мотивацією прийнято називати процес спонукання особистості до діяльності для досягнення поставлених цілей.

У психологічній науці виокремлюються дві групи мотивів: актуальні, що потребують реалізації і можуть бути реалізованими, і потенційні, які не можуть реалізуватися відразу [4, с. 515].

Основна роль у формуванні спрямованості особистості викладача

спеціальних дисциплін належить усвідомленим мотивам. Для розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін важливими є мотиви інтелектуально-емоційної сфери, які усвідомлюються фахівцями як необхідність у присвоєнні культурологічних знань, стремління до розширення культурного рівня, поглиблення і систематизації спеціальних фахових знань. Усвідомлення перспектив професійно-педагогічної діяльності викладачем спеціальних дисциплін пов'язане з його соціальною значущістю і статусом, матеріальними і соціальними умовами праці, можливостями особистісного зростання і самореалізації у професійній діяльності. Тобто, на основі мотивації діяльності визначається інформаційне поле, в якому здійснюється цілепокладання і формування цілей і завдань діяльності.

Важливою умовою розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю є *запровадження в навчально-виховний процес ПТНЗ передового досвіду роботи*. Дану проблему досліджували українські і зарубіжні вчені С. Батишев, І. Дичківська, О. Ігнатович, А. Козакова, В. Кузнецов, Н. Павелко, В. Скакун, М. Скаткін, Л. Сушенцева, Л. Шевчук та ін.

Поняття «досвід» з англійського – experiment, а у німецькому – Erfahrung (практика). Для розкриття сутності і змісту поняття «досвід» проаналізуємо його з точки зору філософії, психології, педагогіки.

За визначенням М. Скаткіна, передовий досвід є такий, що містить в собі елемент новизни. Вчений розглядає поняття «передовий досвід» з двох позицій: по-перше – це високий рівень майстерності викладача, що дає високий педагогічний результат, а по-друге – це досвід, який містить в собі елемент новизни, творчого пошуку, оригінальності [5].

У нашому дослідженні ми розглядаємо передовий професійно-педагогічний досвід, під яким розуміємо якість особистості викладача спеціальних дисциплін, яка представляє собою сукупність фахових і педагогічних знань і умінь, необхідних досягнення кращих результатів у здійсненні професійної підготовки майбутніх будівельників.

Серед передового досвіду, що сприяє розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін, особлива увага в нашому дослідженні надається інноваційному досвіду.

Термін «інновація» походить від англійського слова «innovation», що в перекладі означає «введення новацій» [6, с. 425]. В педагогічних науках інновації з однієї сторони розглядаються як процес оновлення, реалізації, запровадження, а з іншої – як діяльність з впровадження новацій у відповідну соціальну практику. Джерелом інновації є цілеспрямований пошук ідеї з метою розв'язання суперечностей, а її реалізація відбувається шляхом апробації у формі педагогічного експерименту [7, с. 338]. Інноваційна діяльність педагога як вид творчої діяльності, спрямована на осмислення та застосування сучасних методик і технологій з метою отримання кращих результатів професійного навчання.

Як показало вивчення проблеми, рівень використання інноваційних технологій навчання у ПТНЗ ще є недостатнім. На думку В. Радкевич, це зумовлено низкою причин: недостатня поінформованість викладачів щодо наявності нетрадиційних методик проведення теоретичних занять і їх результативності; недостатній рівень методичної підготовленості педагогів до організації процесу професійного навчання на основі врахування теоретичних положень сучасних дидактичних концепцій, принципів, форм, методів, які стимулюють розвиток особистості майбутніх кваліфікованих робітників в процесі навчальної діяльності; застарілими підходами до організації методичної роботи в ПТНЗ; наявністю у викладачів стереотипів щодо традиційних підходів до проведення занять з теоретичних предметів. Вчена вважає, що це пояснюється певною консервативністю, а також відсутністю матеріального стимулювання інноваційної діяльності, розробки авторських навчальних посібників, методик викладання спеціальних предметів, практичних курсів тощо [8, с. 286].

Досліджуючи вплив інновацій на розвиток професійної культури викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю, зауважимо, що у

педагогічній науці в залежності від специфіки інновацій виокремленні такі їх види:

- технологічні інновації – це способи виконання сучасних виробничих технологій. Вони створюють основу для розвитку промислової галузі, в тому числі і будівельної. Враховуючи нинішню динаміку розвитку будівельної галузі технологічні інновації досить розвинуті. Це стосується як інновацій, пов'язаних з виготовленням якісних будівельних матеріалів, розчинних сумішей та фарб, технологій виконання загально будівельних та опоряджувальних робіт, так і застосування сучасних пристроїв, механізмів, обладнання тощо;

- методичні інновації – це інновації в галузі викладання спеціальних і загальнотехнічних дисциплін, методики навчання і виховання, організації навчально-виховного процесу. Даний вид інновацій найбільш поширений тип у сфері освіти та домінує в часткових методиках, технологіях, теорії навчання і виховання;

- організаційні інновації – стосуються нових форм і методів організації навчального процесу, в тому числі комплектування різних груп, способів діяльності в цих групах, позакласної діяльності;

- соціальні нововведення проявляються у підвищенні професійно-педагогічного рівня, рівня загальної і професійної культури, раціоналізації розумової і фізичної праці, розвиток комунікативних навичок і привычок, досягнення більш високого рівня вихованості [6, с. 431-432].

У основу цілеспрямованого процесу формування інноваційної діяльності викладачів спеціальних дисциплін покладений принцип творчої самоорганізації, який відображає специфіку інноваційного розвитку, необхідність ініціювати творчу активність і ініціативу, цілеспрямованість і наполегливість.

Таким чином, інноваційна особистість викладача спеціальних дисциплін характеризується такими рисами, як: відкритість інноваціям, готовність до плюралізму думок, здатність визнавати існування різних точок

зору без побоювання зміни власного бачення світу; усвідомленість необхідної інноваційної діяльності.

Ефективність вивчення передового педагогічного досвіду забезпечується, перш за все, в процесі взаємовідвідування уроків у досвідчених викладачів та їх аналіз; вивчення їх плануючої документації та методичних напрацювань, проведення бесід з досвідченими педагогами. Однак, до основних дій викладача спеціальних дисциплін з вивчення передового педагогічного досвіду треба віднести відвідування уроків, в процесі якого розкриваються індивідуальні можливості педагога, його професіоналізм і майстерність, педагогічна техніка і ерудиція, індивідуальний педагогічний стиль діяльності. Таким чином, при застосуванні передового педагогічного досвіду в навчально-виховному процесі ПТНЗ здійснюється постійний пошук в оновленні методичних прийомів і способи в професійно-педагогічній діяльності викладачів, в процесі чого створюються умови для максимального використання і стимулювання їх індивідуально-творчих можливостей.

Для досягнення якісних результатів у розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін однією з важливих педагогічних умов є ***застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії цього розвитку, яка передбачає методичну систему наставництво – тьюторство – коучинг*** [9, с. 265].

В залежності від стажу роботи в ПТНЗ, рівня компетентності викладачів спеціальних дисциплін можна поділити на три категорії. До першої нами віднесено молододосвідчених викладачів зі стажем роботи в ПТНЗ до 5-ти років. Для даної категорії застосовується підсистема наставництва. До другої категорії відносяться викладачі з достатнім професійно-педагогічним рівнем і педагогічним стажем від 5 до 10 років. Для них застосовується підсистема тьюторства. Підсистема коучинга застосовується для тих фахівців, які мають педагогічний стаж в ПТНЗ понад 10 років.

Становлення молододосвідчених викладачів з недостатнім і базовим рівнем, вдосконалення професійних і педагогічних знань і вмінь є важливою

ланкою в процесі особистісного і професійного розвитку, яке забезпечується завдяки постійному діалогу з досвідченим фахівцем в галузі професійно-педагогічної освіти, який є *наставником* молодого спеціаліста.

До позитивних аспектів наставництва можна віднести такі, що сприяють професійному розвитку не лише початківців, але й самого наставника, так як місія наставника є досить відповідальною. З цього приводу російська дослідниця Ю. Подповетна вважає, що викладач, який приймає на себе роль наставника, отримує ряд переваг: наставництво допомагає досвідченому викладачеві бачити нові перспективи у сфері своєї педагогічної діяльності; вносить свій вклад в систему професійної адаптації молодого викладача; справжній наставник завжди прагне до самовдосконалення; виконання функцій наставника має допомогти у розвитку педагогічної кар'єри молодого викладача, підвищення його педагогічної кваліфікації; сприяє розвитку довіри до нього в інженерно-педагогічному колективі [9, с. 269-270].

Підсистема тьюторства, на відміну від підсистеми наставництва, спрямовує процес вдосконалення викладачів спеціальних дисциплін за достатнім професійно-педагогічним рівнем на самостійне опрацювання. Тьютор (англ. tutor – репетитор) – педагог-наставник, найбільш досвідчений фахівець, який здійснює викладання навчальних дисциплін з відповідної професії або спеціальності [7, с. 924].

Тьюторство називають ще ефективною практикою індивідуалізації процесу підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти, методичної роботи, де розвиток суб'єктів вдосконалення професійно-педагогічних умінь здійснюється за рахунок їх особливого стилю спілкування.

Зазначимо, що психологічні особливості пізнавальної активності викладачів спеціальних дисциплін дорослих детермінують застосування особливих підходів, спрямованих на професійний розвиток особистості викладача, в тому числі: врахування професійного і педагогічного досвіду

фахівця, його індивідуально-психологічних особливостей; забезпечення актуалізації професійно-психологічного потенціалу педагога і задоволення потреб особистості у саморозвитку і реалізації себе; сприяння у виборі викладачем спеціальних дисциплін виробничого або педагогічного досвіду для забезпечення розвитку окремих складових професійної культури і в цілому; створення оптимального середовища для вирішення освітніх задач на основі взаємодії тьютор-викладач; забезпечення свободи усім педагогам у вирішенні професійно-педагогічних задач; сприяння розвитку активної особистісної позиції, найбільш повному забезпеченню пізнавальних і творчих потреб викладачів.

У процесі дослідження було виявлено, що 24,1% викладачів спеціальних дисциплін, які вдосконалюють свій професійний і педагогічний рівень з допомогою викладача-тьютора, більш ініціативні, активні, проявляють високий рівень когнітивного функціонування, більше уваги приділяють різним мисленевим діям, пов'язаним з вирішенням не лише педагогічних, але й технологічних і технічних ситуацій, які є специфічними для викладача спеціальних дисциплін.

Підсистема коучинга, в контексті нашого дослідження, застосовується для розвитку професійної культури викладачів самих досвідчених спеціальних дисциплін.

«Коуч» – слово угорського походження. Поняття «коучинг» (coaching – репетитор, інструктор). Зауважимо, що коучинг – це уміння особистості, створюючи усвідомленість і відповідальність в іншій людині, сприяти її руху до вирішення особистих і професійних задач. Коучинг в освіті розглядають і як стиль взаємодії викладачів, що ґрунтується на взаємодії, заснованій на рівноправному партнерстві і повазі, можливість створювати якісно нові відношення в педагогічному колективі, такі, як розкриття їх потенціалу, підвищення відповідальності за ефективність розвитку, що сприяє особистісному професійному зростанню і особистісному розвитку викладача спеціальних дисциплін в цілому.

Стажування викладачів спеціальних дисциплін є наступною педагогічною умовою, що впливає на розвиток їх професійної культури. Відповідно до положень ст. 47 Закону України «Про освіту» стажування – це одна із форм післядипломної освіти, яка передбачає адаптацію набутих теоретичних знань до вимог конкретного виду професійної діяльності, конкретної посади на основі досягнень науки, технологій тощо [10].

Згідно з нормативами, стажування має проводитися один раз в п'ять років, а за його результатами підвищується чи підтверджується педагогічна категорія і педагогічне звання. Однак, з врахуванням динамічних змін у виробничих сферах, в тому числі і в будівельній галузі зокрема, стажування необхідно проводити раз у три роки.

Аналіз досліджуваної проблеми засвідчив, що формування теоретичних знань і практичних вмінь викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю має здійснюватися в два етапи. На першому етапі, що проводиться у вищому навчальному закладі, має забезпечити вдосконалення педагогічних знань і методичних умінь з організації навчально-виховного процесу в ПТНЗ, розробки навчально-методичного і дидактичного забезпечення, застосування інноваційних форм, методів, засобів і технологій навчання. Другим етапом передбачено формування спеціальних знань і вмінь з професій будівельного профілю, яке здійснюється на будівельних об'єктах, на яких запроваджуються прогресивні будівельні технології; створення комплексу методичного забезпечення стажування, в тому числі професійно спрямованих програм і методик; дотримання вимог до кваліфікаційної атестації викладача спеціальних дисциплін будівельного профілю з окремих будівельних професій і кваліфікаційних рівнів.

Процес стажування викладача спеціальних дисциплін з метою вдосконалення педагогічного рівня в умовах вищого навчального закладу передбачає застосування різноманітних форм, в тому числі: проведення лекційних занять з професійної педагогіки або методики професійного навчання, проведення практичних занять з методики професійного навчання,

семінарів-практикумів. Стажування викладачів спеціальних дисциплін в умовах виробництва передбачає: ознайомлення з теоретичною інформацією щодо видів сучасних будівельних матеріалів, пристроїв і технологій, які застосовуються на відповідному будівельному об'єкті, спостереження за виконанням складних технологічних процесів з відповідних будівельних професій; виконання викладачем окремих технологічних операцій або процесів, які мають специфічні технічні особливості, що впливає на якість будівельних робіт. До таких технологічних процесів, що застосовуються в опоряджувальних роботах, можна віднести декоративне опорядження фарбами-пастами, гранулятами, лазурями тощо.

Висновок. Таким чином, виокремленні педагогічні умови розвитку професійної культури викладачів спеціальних дисциплін будівельного профілю професійно-технічних навчальних закладів становлять собою сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, що забезпечують ефективність цього розвитку в системі методичної роботи в ПТНЗ.

Література

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка : 70000 слов / Под ред. Н. Ю. Шведовой. – [23-е изд., испр.]. – М. : Рус. яз., 1990. – 917 с.
2. Сушенцева Л. Л. Теоретико-методичні засади формування професійної мобільності кваліфікованих робітників в професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Сушенцева Лілія Леонідівна. – К., 2012. – 469 с.
3. Жуков Г. Н. Основы педагогических знаний мастера производственного обучения : [учебное пособие] / Г. Н. Жуков. – М. : Изд. отдел НОУ ИСОМ, 2005. – 248 с.
4. Маклаков А. Г. Общая психология : Учебник для вузов / А. Г. Маклаков. – СПб. : Питер, 2008. – 583 с.
5. Скаткин М. Н. Проблемы современной дидактики / М. Н. Скаткин. – [2-е изд.]. – М. : Педагогика, 1984. – 95 с.
6. Педагогика. Учебное пособие для студентов педагогических ВУЗов

и колледжей / Под ред. П. И. Подкасистого. – М. : Педагогическое общество России, 2004. – 608 с.

7. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : гол. ред. В. І. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

8. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / В. О. Радкевич ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : УкрІНТЕЛ. – 424 с.

9. Подповетная Ю. В. Концепция развития научно-методической культуры преподавателя ВУЗа : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Подповетная Юлия Валерьевна. – Челябинск, 2012. – 450 с.

10. Закон України “Про освіту” // Законодавчі акти України з питань освіти / Верховна Рада України. Комітет з питань науки і освіти: офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2004. – С. 21–52.